

Автор Коменда Ольга Іванівна
Науковий керівник доктор мистецтвознавства
Муха Антон Іванович

М.Рославець і А.Шенберг : спроба фенотипологічних паралелей в ракурсі художньо-естетичних передумов становлення серійності

Важливою проблемою дослідження художньо-естетичних принципів М.Рославця є т.зв. проблема його «шенбергіанства». Справа полягає не тільки в тому, що Рославець, як і Шенберг, оперуючи звуковими ресурсами дванадцятинової, намагався внести в них логіку системної організації. Між ними існують й інші точки дотику, що дають можливість провести ряд паралелей художнього, психологічного, соціального та ін. напрямків.

Знайомство Рославця з музикою Шенберга відбулось під час його навчання в консерваторії. Десять років по тому думка Рославця стосовно Шенберга була сформована остаточно. «Майстром форм нового звуковідчуття, що висвяно і зухвало пересвєтєє вікові уявлення людства про музичну красу», називає він Шенберга в анотації до «Місячного П'єро».

Низка паралелей між ними розпочинається випадковим збігом : обидва спочатку вчилися як скрипалі. Згодом жанрові пріорітети обох композиторів визначатимуться чим. Обоє в юності професійно займалися живописом, що обумовило їхню схильність до колористичного типу мислення та синтетичності творчих концепцій. Художні роботи Шенберга відомі. Художня творчість Рославця не збереглась, хоча знаємо, що він як художник брав участь у виставках. Важливого значення в цьому аспекті набуває різнокольоровий запис партитур Рославця, вказуючи на синестезійний характер його задумів.

Об'єднує їх і т.зв. некомуникативність їхньої музики : творчість обох важко торувала і торує шлях до слухача. Багато сучасників Рославця, не розуміючи його музики, вороже ставились до його здобутків. З 2-ї пол. 1920-х до проблеми інертності слухачської аудиторії долучається політичний аспект. Творча доля Шенберга в цьому відношенні постає відзеркаленням долі Рославця. Його так само все життя переслідував крайній суб'єктивізм несправедливих оцінок.

Спільними виявились і романтичні джерела їхньої творчості : юнацькі «вагнеріанство» Шенберга і «скрябіанство» Рославця. Обидва пережили захоплення символізмом : Шенберг - під впливом творчості М.Метерлінка, Рославець - французької та російської поезії. Обидва відзначалися винятковою серйозністю, зумовленою ліризмом природи їхніх обдарувань, в плані народження та реалізації художніх концепцій. В результаті гумор, іронія, пародія і т.п. виявились однаково неприйнятними для творчого самовираження обох. Обоє неодноразово зазначали, що своєю творчістю доводять неперервність мистецької традиції в широкому розумінні. На основі цього виникли такі «класицистичні» концепції як струнний квартет №3 Рославця, фортепіанна сюїта ор. 25 Шенберга та ін.

Обидва високо цінували власні музично-теоретичні дослідження, поєднуючи діяльність композиторів і теоретиків-науковців, що зашкодило їхньому визнанню як, насамперед, композиторів. Водночас, ні Шенберг, ні Рославець не схилили були перебільшувати ролі

власних технологічних «винаходів», оскільки поряд з «додекафонічними» писали й «тональні» композиції. У Шенберга більшість таких з'явилась наприкінці творчого шляху, у Рославця вони зустрічаються навіть в 1920-х як данина ідеї Gebruchsmusik. Об'єднувала митців і фанатична віра у власну вибраність.

Обидва у своїй творчості балансували на межі раціонального та ірраціонального. Для обох важливою була проблема відображення («внутрішнього я», що трактувалась в плані вияву індивідуальної неповторності внутрішнього світу особистості митця, породжуючи глибокий суб'єктивізм творчого самовираження. Ні Шенберг, ні Рославець не заперечували ролі натхнення як такого. Обоє, віддаючи належне конструктивним важелям творчого процесу, тим не менше, не схилили були сковувати свої творчі інвенції догмами. Відтак, ідеє фіхе обох митців - ідея порядку і організації - не стала абсолютизацією техніцизму, а - лише заперукою тієї «золотої середини», що гарантує найвищу художню виразність.

Одноставність позицій обох подивляємо і у відношенні до фольклору. Ні Рославець, ні Шенберг, не вбачаючи у ньому джерело авторської творчості, майже ніколи не звертаються до нього з такою метою. Симптоматичною видається і сформована гуманістичним пафосом індивідуалізму ідеалістична спрямованість світоглядних орієнтацій обох.

Відтак, між Рослацем і Шенбергом спостерігаються численні фенотипологічні паралелі. Естетично-художня близькість такого гатунку виникла на основі подібності психологічно-особистісних та історично-епохальних факторів (синтез вказаних парадигм обумовлює формування фенотипу як такого). Вона ж проявила себе і в сфері музичної лексики : схильністю обох до мікротематизму, варіантних принципів розвитку, поліфонічного мислення, уникання жанрової конкретності.